ੴ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਹਾਇ

ਹਮਰੇ ਬੰਸ ਰੀਤਿ ਇਹ ਆਈ
ਸੀਸ ਦੇਤ ਪਰ ਧਰਮ ਨ ਜਾਈ



ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਅਕੈਡਮੀ
ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ - 141126



ਸ਼੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਹਮਰੇ ਬੰਸ ਰੀਤਿ ਇਹ ਆਈ
ਸੀਸ ਦੇਤ ਪਰ ਧਰਮ ਨ ਜਾਈ

ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ

ਵਿਸ਼ਵ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ (ਰਜਿ:)
ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ-141126 ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ

ਸਰਬੰਸ ਦਾਨੀ

ਸਾਹਿਬ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ

ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਾਕਿਆਂ ਦੀ

ਅਮਰ ਕਥਾ

ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਵਿਦਵਾਨ

ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਦੀ

ਬਾਲ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀ

ਰਚਨਾ

(ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਸਤੇ)

ਅਸੀਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਘੁੱਟਾਂ ਪੀਤੀਆਂ, ਸਾਡੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਿੱਜੇ ਕੇਸ॥
ਅਸੀਂ ਪੁੱਤਰ ਮਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ, ਸਾਡਾ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼॥
ਸਾਡੇ ਨਾਨਕ ਰਾਮ ਰਹੀਮ ਦਾ, ਹੈ ਇਕੋ ਸ਼ੁਭ ਸੰਦੇਸ਼॥
ਸੁਖੀ ਵੱਸੇ ਸੰਸਾਰ ਸਭ, ਵਧੇ ਫੁੱਲੇ ਮੇਰਾ ਦੇਸ॥

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ
ਸੰਦੇਸ਼

ਸਾਰਾ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਚਾਰੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ, ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਅਤੇ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਮਨਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਉੱਦਮ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪੈਰ ਵਿਚ ਕੰਡਾ ਵੀ ਚੁੱਭ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਚਾਰੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਕੁਰਬਾਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮਾਣ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਚਾਰ ਪੁੱਤਰ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜਿਊਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਦਿੱਤਾ।

ਇਹ ਸ਼ਤਾਬਦੀਆਂ ਮਨਾਉਣੀਆਂ ਤਾਂ ਹੀ ਸਾਰਥਕ ਹਨ ਜੇ ਸਾਡੇ ਬੱਚੇ ਰੋਮਾਂ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਨਾ ਕਰਨ, ਪੰਜ ਕਕਾਰਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਨਣ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਣੇ ਕੇਸੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਜੱਪਣ, ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਨਸ਼ੇ ਨਾ ਵਰਤਣ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ:-

ਨ ਛਾਡਊਂ ਕਹੂੰ ਦੁਸਟ ਅਸੁਰਨ ਨਿਸਾਨੀ
ਚਲੈ ਸਭ ਜਗਤ ਮਹਿ ਧਰਮ ਕੀ ਕਹਾਨੀ॥

ਧਰਮ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ, ਨਾਮ ਜੱਪਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਸੋ ਹਰ ਜੀਅ ਪ੍ਰਤੀ ਇਕ ਘੰਟਾ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਹਰ ਪਰਿਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਇਕ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਜਾਂ ਦਸਮ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਿਆ ਕਰੋ।

ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ

ਪਿਆਰੇ ਬੱਚਿਓ! ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਨੇ, 'ਹੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ'
ਜੁਆਨ ਪੁੱਤਰ ਨਾ ਮਾਰੀਂ ਕਿਸੇ ਦਾ,
ਜੁਆਨ ਬੱਚੇ ਦੀ ਮੌਤ ਨਹੀਂ ਝੱਲੀ ਜਾਂਦੀ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ!
ਤੇ ਚਮਕੌਰ ਵਿਚ ਇਕ ਨਹੀਂ, ਆਪਣੇ ਜਿਗਰ ਦੇ ਦੋ ਟੁਕੜਿਆਂ ਨੂੰ
ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਲਾੜਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਜਾ ਕੇ
ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਲਈ ਭੇਜ ਰਹੇ ਸਨ!
ਧੰਨ ਜਿਗਰਾ ਸੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ।

- ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ

ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਨਾਨੀ ਜੀ ਰੋਜ਼ ਹੱਸਦੇ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ
ਤੇ ਆ ਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹਸਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ,
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ-ਮੱਥਾ ਜੁਆਨਾਂ ਵਰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।
ਪਰ ਅੱਜ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਕੀ ਵੇਖਿਆ,
ਕਿ ਨਾਨੀ ਜੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਉਣ ਲਈ ਆ ਤਾਂ ਰਹੇ ਸਨ।
ਪਰ ਕੀੜੀ ਵਾਂਗ ਤੁਰ ਕੇ, ਬਿਲਕੁਲ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ,
ਜਿਵੇਂ ਰਾਤੋ-ਰਾਤ ਬਹੁਤ ਬੁੱਢੇ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣ।
ਉਹ ਬੜੇ ਉਦਾਸ ਲੱਗ ਰਹੇ ਸਨ।
ਉਹ ਆ ਕੇ ਕੁਰਸੀ ਉੱਤੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਬੈਠ ਗਏ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕੱਛ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਲਿਫਾਫਾ ਕੱਢਿਆ
ਤੇ ਆਪਣੇ ਗੋਡਿਆਂ ਉੱਤੇ ਰੱਖ ਲਿਆ,
ਪਰ ਨਾ ਹੱਸੇ, ਨਾ ਬੋਲੇ,
ਬੱਸ, ਜ਼ਮੀਨ ਵੱਲ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਬੱਚੇ ਕੁੱਝ ਡਰ ਜਿਹੇ ਗਏ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ, ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਮਾੜੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣੀ ਹੋਵੇਗੀ,
ਜਿਸ ਨੇ ਅੱਜ ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਏਨਾ ਉਦਾਸ ਕੀਤਾ ਹੋਇਐ।

ਬੱਚੇ ਵੀ ਚੁੱਪ ਕਰ ਕੇ ਬੈਠੇ ਰਹੇ
ਨਾ ਕੋਈ ਬੋਲਿਆ, ਨਾ ਹਿੱਲਿਆ
ਸੁੱਖੀ ਕੁੱਝ ਬੋਲਣ ਈ ਲੱਗੀ ਸੀ
ਕਿ ਨਾਨੀ ਜੀ ਬੜੀ ਉਦਾਸ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਬੋਲੇ :
"ਹੀਰਿਓ! ਅੱਜ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ
ਦੋ ਵੱਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਉਣ ਲੱਗੀ ਆਂ:

ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਐ ਕਿ
ਸਿੱਖ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ,
ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ
'ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ' ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ।
ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤੈ ਕਿ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ
ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਨ।
ਦੱਸੋ, ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਚਾਰੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਨੇ?"

ਅਜੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੋਲਿਆ
ਕਿ ਸੁੱਖੀ ਨੇ ਨਾਂ ਗਿਣਾਉਣੇ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ:
"ਪਹਿਲਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ,
ਦੂਜਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ,
ਤੀਜਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਬਾਬਾ ਫ਼ਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ,
ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ, ਸੱਚ-
ਤੀਜਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਬਾਬਾ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਤੇ ਚੌਥਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਬਾਬਾ ਫ਼ਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ।
ਠੀਕ ਐ ਨਾ, ਨਾਨੀ ਜੀ?"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਬੋਲੇ, "ਆਹੋ, ਮੇਰੀ ਬੱਚੀ! ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਐ।"
ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਗੋਡਿਆਂ ਉੱਤੇ ਪਏ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਵਿਚੋਂ
ਇਕ ਮੂਰਤਾਂ ਵਾਲੀ ਕਿਤਾਬ ਕੱਢ ਕੇ ਬੋਲੇ,

"ਐਹ ਲਓ, ਸੁੱਖਾਂ ਜੀ! ਸਾਰੇ ਨਾਂ ਠੀਕ ਦੱਸਣ ਦਾ ਇਨਾਮ।"

ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੀਵੇਸ਼ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ,
ਲਾਲ ਜੀ! ਇਹਨਾਂ ਚਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਕਿਹੜੇ ਸਨ?
ਜੀਵੇਸ਼ ਨੇ ਝੱਟ ਨਾਂ ਲੈ ਦਿੱਤੇ :
"ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ"।
ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਜੀਵੇਸ਼ ਨੂੰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਦਿੱਤੀ।
ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕੁੱਝ ਭਾਰੀ ਹੋ ਗਈ
ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਹੰਝੂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਜਾ ਪਏ।
ਨਾਨੀ ਜੀ ਬੋਲੇ, "ਹਾਏ! ਕਿੰਨੇ ਸੁਹਣੇ-ਸੁਨੱਖੇ ਤੇ ਪਿਆਰੇ ਸਨ,
ਇਹ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਲਾਲ!"
ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਚੁੱਪ ਰਹਿ ਕੇ ਨਾਨੀ ਜੀ ਫੇਰ ਬੋਲੇ,
"ਮੈਨੂੰ ਪਤੈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ
ਚਾਰੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਚੇਤੇ ਨੇ,
ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੱਲ ਮਿਲ ਜਾਣਗੀਆਂ ਇਨਾਮ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ,
ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਘਰੋਂ ਏਹੀ ਇਕੋ ਕਿਤਾਬ ਲੱਭੀ ਸੀ,
ਜੋ ਸੁੱਖੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਈ ਐ।"

ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਅੱਗੇ ਤੋਰਦਿਆਂ ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ,
"ਮੇਰੇ ਲਾਡਲਿਓ! ਜ਼ਰਾ ਸੋਚੋ ਤਾਂ ਸਹੀ,
ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਰੱਖੇ ਸਨ-
'ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ' ਦਾ ਮਤਲਬ ਪਤਾ ਜੇ ਕੀ ਹੁੰਦੈ?
'ਉਹ ਸ਼ੇਰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।
'ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ' ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੁੰਦਾ,
'ਉਹ ਸ਼ੇਰ, ਜਿਹੜਾ ਡਟ ਕੇ ਲੜਦੈ, ਡਰ ਕੇ ਭੱਜ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।'

ਸੰਨੀ ਬੋਲਿਆ, 'ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੁੰਦਾ:
'ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਤਗੜਾ ਸ਼ੇਰ।"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਬੋਲੇ, 'ਪ੍ਰਿਟੀ ਰਾਣੀ!
ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦੇ ਨਾਂ
ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਐ?'

ਪ੍ਰਿਟੀ ਬੋਲੀ, ਨਾਨੀ ਜੀ! ਚੌਥੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ,
ਬਾਬਾ ਫ਼ਤਿਹ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮਤਲਬ ਐ, 'ਜਿਹੜਾ ਸ਼ੇਰ
ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਹਾਰੇ ਨਾ, ਜਿੱਤਦਾ ਈ ਰਹੇ।'

"ਸ਼ਾਬਾਸ਼" , ਮੇਰੀਏ ਧੀਏ! ਸ਼ਾਬਾਸ਼! ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਈ ਵੇਖ ਲਓ,
ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ
ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਸ਼ੇਰ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ?

ਹੈਰੀ ਬੋਲਿਆ, "ਨਾਨੀ ਜੀ! ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਨਾ ਦੱਸਦੇ
ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕਦੀ ਖ਼ਿਆਲ ਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਣਾ
ਬਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਜਾਣ ਕੇ
ਖੜਕੇ-ਦੜਕੇ ਵਾਲੇ ਰੱਖੇ ਸਨ।"

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਜਿਹੜੇ ਨਾਂ ਰੱਖੇ ਸੋ ਰੱਖੇ,
ਅੱਗੋਂ ਜੋ ਕੁੱਝ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ,
ਉਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨੈਂ?

ਇਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣੋਗੇ
ਤਾਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਜਾਓਗੇ!

ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸ ਲਵਾਂ
ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਲਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੇਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ
ਕੀ ਕਰਦੇ ਸਨ?

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਹੋਸ਼ ਸੰਭਾਲਦਾ ਸੀ,
ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਊੜਾ-ਐੜਾ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ,
ਪਾਠ ਯਾਦ ਕਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ,
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦਾ ਵੱਲ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ,
ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹਣੀ ਸਿਖਾਈ ਜਾਂਦੀ,
ਤੀਰ, ਤਲਵਾਰ ਤੇ ਬੰਦੂਕ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿਖਾਈ ਜਾਂਦੀ
ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਈ
ਵੈਰੀਆਂ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਬਚਾਉ ਆਪ ਕਰਨ ਜੋਗੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।"

ਹੈਰੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਵੱਡੇ ਮਾਂ ਜੀ!
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਵੈਰੀ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ?"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਲਾਲ ਜੀ!
ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਉਲਟ ਸਨ,
ਉਹ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਵੈਰ ਕਰਦੇ ਸਨ।
ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ
ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਤਗੜਾ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।"

ਸੰਨੀ ਬੋਲਿਆ, "ਨਾਨੀ ਜੀ! ਜੇ ਓਦੋਂ ਅਸੀਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ
ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਸਰਤ ਕਰਦਿਆਂ ਵੇਖਦੇ।"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਬੋਲੇ, "ਭੱੱਲਿਆ! ਜੇ ਉਦੋਂ
ਮੈਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ
ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁੱਛਦੀ,
'ਤੁਸੀਂ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ,
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਸਰਤ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ?
ਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਕੀ ਵਿਗੜਿਐ,
ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਰੋਜ ਸਵੇਰੇ ਕਸਰਤ ਕਰਿਆ ਕਰੋ ਖਾਂ।"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਕਹਾਣੀ ਅੱਗੇ ਤੋਰ ਲਈ,
"ਜਦੋਂ ਬਾਹਰ, ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ
ਸਿਖਲਾਈ ਹੋ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ,
ਉਦੋਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਲੋਕ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ
ਦੌੜਦੇ-ਭੱਜਦੇ, ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਦੇ, ਘੋਲ ਕਰਦੇ, ਘੋੜੇ ਭਜਾਉਂਦੇ,
ਕਦੀ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਫੁੰਡਦੇ,
ਤੇ ਕਦੀ ਤਲਵਾਰਾਂ ਚਲਾਉਂਦੇ ਵੇਖਦੇ ਤਾਂ ਬੜੇ ਈ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ।"

ਜੀਵੇਸ਼ ਬੋਲਿਆ, "ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਹਾਕੀ ਦੇ ਮੈਚ ਵੇਖ ਕੇ
ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਮਜ਼ਾ ਆਉਂਦੈ।"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਜੀਵੇਸ਼ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਅਣਸੁਣੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ
ਤੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ।
"ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਵੇਖਦੀਆਂ
ਤਾਂ ਵੇਖਦੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਕਹਿੰਦੀਆਂ,
'ਰੱਖਾਂ ਸਾਈਂ ਦੀਆਂ!
ਕਿੰਨੇ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗਦੇ ਨੇ ਇਹ ਚੰਨ ਦੇ ਟੁਕੜੇ!
ਨੀ ਜੀਉਂਦੇ ਰਹਿਣ, ਜਵਾਨੀਆਂ ਮਾਣਨ,
ਇਹ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਕਰਨਗੇ ਨਾਂ, ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦਾ।
ਨਹੀਂ ਰੀਸਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਲਾਲਾਂ ਦੀਆਂ।'

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ,

ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਖਿੜੀ ਏਸ ਫੁਲਵਾੜੀ ਨੂੰ
ਕਿੰਨੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਉਜਾੜਿਆ ਜਾਣੈ?

ਨਾਨੀ ਜੀ ਦਾ ਗਲਾ ਫੇਰ ਭਰ ਆਇਆ
ਤੇ ਉਹ ਕੁਝ ਦੇਰ ਲਈ ਚੁੱਪ ਰਹੇ।

ਜੀਵੇਸ਼ ਬੋਲਿਆ, "ਵੱਡੇ ਮਾਂ ਜੀ! ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਨਾ
ਅਖ਼ੀਰ ਹੋਇਆ ਕੀ, ਏਨੇ ਸੁਹਣੇ ਤੇ ਲਾਡਲੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ?"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੰਝੂ ਤਰਨ ਲੱਗ ਪਏ
ਤੇ ਉਹ ਰੋਣਹਾਕੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਬੋਲੇ :
"ਸੁਹਣਿਓਂ! ਅੱਜ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ
ਦੋ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦਾ ਹਾਲ ਸੁਣਾਉਣ ਲੱਗੀ ਆਂ
ਕੱਲ੍ਹ ਦੱਸਾਂਗੀ, ਛੋਟੇ ਸਾਬਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀ ਬੀਤੀ।

ਪ੍ਰਿਟੀ ਰਾਣੀ! "ਦੋਹਾਂ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਚੇਤੇ ਨੇ ਨਾ?"

ਪ੍ਰਿਟੀ ਬੋਲੀ, "ਆਹੋ, ਵੱਡੇ ਮਾਂ ਜੀ!
ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ,
ਤੇ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਉੱਤੇ ਸਨ ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ।"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਸ਼ਾਬਾਸ਼!"

ਜਦੋਂ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ, ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਹੋਏ,
ਤਾਂ ਤੀਰ ਤੇ ਤਲਵਾਰ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ
ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਅੱਗੇ ਲੰਘਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ,
ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਵਾਂਗ, ਹਥਿਆਰ ਚਲਾਉਂਦਾ ਵੇਖਦੇ
ਤਾਂ ਉਹ ਬੜੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਦੇਂਦੇ।"

ਸੰਨੀ ਬੋਲਿਆ, "ਨਾਨੀ ਜੀ! 'ਸੂਰਮਾ' ਕੌਣ ਹੁੰਦੇ?"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਬੋਲੇ, "ਪੁੱਤਰ ਜੀ!
'ਸੂਰਮਾ' ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ 'ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ।"

ਅੱਗੋਂ, ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ, "ਦੂਜੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ
ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਉਦੋਂ ਕੁੱਲ ਅੱਠਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਨ,
ਫੇਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਵੀਰ ਦੇ ਨਾਲ
ਬਰਾਬਰ ਸਿਖਲਾਈ ਲੈਂਦੇ ਸਨ।"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਸੁੱਖੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ,
"ਸੁੱਖਾਂ ਪੁੱਤਰ! ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਡੇ ਸਨ
ਕਿ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ?"

ਸੁੱਖੀ ਬੋਲੀ, "ਨਾਨੀ ਜੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਐਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ,
ਬਈ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਡੇ ਸਨ,
ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਛੋਟੇ ਸਨ?"

ਸੁੱਖੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬੱਚੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੱਸ ਪਏ
ਪਰ ਨਾਨੀ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਹਾਸਾ ਨਾ ਆਇਆ।

ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਪੁੱਛਿਆ, "ਅੱਛਾ ਸੁਖਮਨੀ ਜੀ!
ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸੋ ਜੀ
ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਿੰਨੇ ਸਾਲ ਛੋਟੇ ਸਨ,
ਆਪਣੇਂ ਵੱਡੇ ਵੀਰ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੋਂ?"

ਸੁੱਖੀ ਬੋਲੀ, "ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ?"
ਜੀਵੇਸ਼ ਕੁੱਝ ਔਖਾ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲਿਆ,
"ਸੁੱਖੜੀਏ! ਹੁਣੇ ਤਾਂ ਨਾਨੀ ਜੀ ਦੱਸ ਕੇ ਹਟੇ ਨੇ
ਬਈ ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਾਰ ਸਾਲ ਛੋਟੇ ਸਨ

ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੋਂ। ਫੇਰ ਐਨੀ ਛੇਤੀ ਕਿਉਂ ਭੁੱਲ ਜਾਨੀ ਐਂ?"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਜੀਵੇਸ਼ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ
ਤੇ ਬੋਲੇ : "ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇਕ ਜਥੇ ਨੇ
ਅਨੰਦਪੁਰ ਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ :
'ਫ਼ਲਾਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਲੁੱਟ ਲਿਐ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ
ਸੌ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਪਿੰਡ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ।

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜੀ ਨੇ ਲੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਕਢਵਾ ਲਿਆ
ਤੇ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਲੈ ਆਏ।

ਗੁਰੂ ਜੀ, ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਜਰਨੈਲ ਦਾ
ਇਹ ਕਾਰਨਾਮਾ ਵੇਖ ਕੇ, ਗਦ-ਗਦ ਹੋ ਗਏ।"

ਜੀਵੇਸ਼ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਨਾਨੀ ਜੀ! 'ਕਾਰਨਾਮਾ' ਕੀ ਹੁੰਦੈ?"

ਬਹਾਦਰੀ ਵਾਲੇ ਵੱਡੇ ਕੰਮ ਨੂੰ 'ਕਾਰਨਾਮਾ' ਕਹਿ ਲਈਦੈ।"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਦੱਸਿਆ, "ਜਿਹੜੇ ਸਿੱਖ
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦੇ ਨਾਲ ਗਏ ਸਨ,
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਦੱਸਿਆ,
'ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਾਂ
ਬਣੇ ਬਣਾਏ ਜਰਨੈਲ ਨੇ,
ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗਾ ਨਿਡਰ ਜੋਧਾ ਹੋਰ ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦੈ?"

ਸੁੱਖੀ ਬੋਲੀ, "ਨਾਨੀ ਜੀ!

ਤੁਸੀਂ 'ਜਰਨੈਲ' 'ਜਰਨੈਲ' ਤਾਂ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਓ,
ਪਰ ਦੱਸਦੇ ਹੈ ਨਹੀਂ ਬਈ 'ਜਰਨੈਲ' ਹੁੰਦਾ ਕੀ ਐ?"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਬੋਲੇ, "ਮੇਰੀ ਲਾਡੋ! ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਦਾ
ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਅਫਸਰ ਹੁੰਦੈ, 'ਜਰਨੈਲ'।
ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸਾਰੇ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਪੈਂਦੈ।

ਇਹ ਦੱਸ ਕੇ ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਫੇਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲਈ:
"ਇਕ ਸਾਲ ਲੰਘ ਗਿਆ, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਾਂ
ਹੋ ਗਏ ਤੇਰਾਂ ਸਾਲ ਦੇ,
ਭਲਾ ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਿੰਨੇ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣਗੇ?'

ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ 'ਕੱਠੇ ਬੋਲੇ, "ਨੌਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ।"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਬੋਲੇ, "ਉਦੋਂ ਏਨ੍ਹਾਂ ਛੋਟੇ ਜਰਨੈਲਾਂ ਨੂੰ ਲੜਨੀ ਪੈ ਗਈ
ਇਕ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਲੜਾਈ।"

ਜਿਥੇ ਹੁਣ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਸਿਆ ਹੋਇਐ,
ਉਹ ਥਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ-
ਭਲਾ ਦੱਸੋ ਖਾਂ, "ਕੀ ਨਾਂ ਸੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ?"

ਜੀਵੇਸ਼ ਝੱਟ ਬੋਲਿਆ, "ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ।"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੇ 'ਸ਼ਾਬਾਸ਼' ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ,
"ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ, ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ,
ਇਕ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਪਾਸੋਂ ਮੁੱਲ ਲਈ ਸੀ।
ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਉਥੇ ਆ ਕੇ ਵਸ ਗਏ,
ਤਾਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਿੱਖ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਏ

ਰੌਣਕ ਵਧਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਡਰ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ-

ਕਿਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਤਗੜੇ ਸਿੱਖ,
ਸਥੋਂ ਸਾਡਾ ਸਾਰਾ ਪਹਾੜ ਈ ਨਾ ਖੋਹ ਲੈਣ।
ਆ ਆ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ,
'ਗੁਰੂ ਜੀ! ਰਾਜਾ, ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਖੋਹਣ ਲਈ
ਆਪਣੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਵੇਗਾ,
ਤੁਸੀਂ ਬਚ ਕੇ ਰਹਿਣਾ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ
ਓਥੇ ਕਿਲੇ ਉਸਾਰ ਲਏ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ,
ਤੀਰ, ਤਲਵਾਰ, ਬੰਦੂਕ ਤੇ ਹੋਰ ਹਥਿਆਰ ਵਰਤਣ ਦੀ
ਜਾਚ ਸਿਖਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਪਹਾੜ ਦੇ ਕਈ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ 'ਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ,
ਆਪਣੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨਾਲ ਅਨੰਦਪੁਰ ਉੱਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ।
ਅੱਗੋਂ, ਗੁਰੂ ਜੀ, ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਬੈਠੇ ਸਨ।

ਏਸ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਕੋਲ ਹਥਿਆਰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਨ,
ਪਹਾੜੀਆਂ ਕੋਲ ਬਹੁਤੇ ਸਨ,
ਸਿੱਖਾਂ ਕੋਲ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦਾ ਸਮਾਨ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸੀ,
ਪਹਾੜੀਆਂ ਕੋਲ ਬਹੁਤਾ ਸੀ।"

ਜੀਵੇਸ਼ ਬੋਲਿਆ, "ਨਾਨੀ ਜੀ!
ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੋਣਗੇ।"

"ਆਹੋ, ਲਾਲ ਜੀ!" ਨਾਨੀ ਜੀ ਬੋਲੇ,
"ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਵੀ ਸਿੱਖ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਨ।"

"ਫੇਰ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਡਰ ਗਏ ਹੋਣਗੇ" ਜੀਵੇਸ਼ ਬੋਲਿਆ।

ਨਾਨੀ ਜੀ ਬੋਲੇ, "ਬੱਚੂ ਜੀ! ਜਿਹੜੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਸਿੱਖ
ਡਰ ਗਏ ਸਨ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਫੇਰ ਸੁਣਾਵਾਂਗੀ,
ਬੱਸ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਚਾਲੀ ਮੁਕਤੇ ਚੇਤੇ ਕਰਾ ਦੇਣਾ,
ਮੈਂ ਆਪੇ ਸਮਝ ਜਾਵਾਂਗੀ।"
ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਸਿੱਖ
ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਫ਼ੌਜ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਡਰਦੇ।
ਪਤਾ ਜੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਡਰਦੇ?
ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਕੋਲ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸੀ,
ਰਾਜਿਆਂ ਕੋਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ,
ਸਿੱਖਾਂ ਕੋਲ ਭਾਈ ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਵਰਗਾ ਬਹਾਦਰ ਸਿੱਖ ਹੈ ਸੀ,
ਜੋ ਇਕੱਲਾ ਜੰਗਲ ਦਾ ਸ਼ੇਰ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਸੀ,
ਰਾਜਿਆਂ ਕੋਲ ਭਾਈ ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ,
ਸਿੱਖਾਂ ਕੋਲ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸੀ,
ਜੋ ਇਕੱਲਾ ਪਹਾੜ ਜਿੱਡੇ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਭਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ,
ਰਾਜਿਆਂ ਕੋਲ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ।"

ਪਿੰਟੀ ਬੋਲੀ, "ਵੱਡੇ ਮਾਂ ਦੀ।
ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਭਾਈ ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਤਾਂ ਸੁਣਾਈ ਸੀ
ਪਰ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ
ਅਜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਨਾ ਸੁਣਾਈ?"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਬੋਲੇ, "ਮੇਰੀ ਲਾਡੋ!
ਕਦੀ ਚੇਤੇ ਕਰਾ ਦਿਓਗੇ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਣਾ ਦਿਆਂਗੀ,
ਪਰ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਮੁਕਾ ਲੈਣ ਦਿਓ :

ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਕੋਲੋਂ

ਨਹੀਂ ਸਨ ਡਰਦੇ ਇਹ ਸੀ
ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਕੋਲ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਤੇ ਸਾਬਿਜ਼ਾਦਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੈ ਸਨ,

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗੇ ਬਹਾਦਰ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸਨ।"

ਸੰਨੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਨਾਨੀ ਜੀ!
ਓਸ ਵੇਲੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਕਿੱਡੇ ਕੁ ਸਨ?"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਬੋਲੇ, "ਲਾਲ ਜੀ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ
ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਦੱਸ ਬੈਠੀ ਆਂ, ਓਸ ਵੇਲੇ
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ
ਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ ਨੌਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ।"

ਹੈਰੀ ਬੋਲਿਆ, "ਏਨੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਈ
ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਵੈਰੀਆਂ ਦਾ ਮੁਕ਼ਾਬਲਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਗਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ!"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਪੁੱਤਰ ਜੀ!
ਨੌਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਬੱਚਾ ਤਾਂ ਕੁੱਲ ਜੀਵੇਸ਼ ਜਿੱਡਾ ਹੁੰਦੈ!

ਖੇਡਣ ਵਾਲੀ ਉਮਰ ਦਾ ਬੱਚਾ!
ਤੇ ਲੜਨਾ ਪੈ ਗਿਆ ਹੰਢੇ ਹੋਏ ਫ਼ੌਜੀ ਜੁਆਨਾਂ ਨਾਲ!
ਧੰਨ ਸਨ ਇਹ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ, ਜੋ ਉੱਕਾ ਡਰਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ!"

ਪ੍ਰਿਟੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਵੱਡੇ ਮਾਂ ਜੀ!
ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਕ ਵੀ ਸਿੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਹਾ
ਬਈ ਤੁਸੀਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਾ ਭੇਜੋ,
ਅਸੀਂ ਜੁ ਹੈਗੇ ਆਂ ਲੜਨ ਵਾਲੇ।"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਬੋਲੀ, "ਪ੍ਰਿਟੀ ਰਾਣੀ!
ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ,
'ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲਿਆ! ਅਸੀਂ ਜੁ ਹੈਗੇ ਆਂ,
ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਰਗੇ ਲਾਲਾਂ ਨੂੰ
ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਨਾ ਭੇਜੋ।'
ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਮੰਨੀ ਤੇ ਬੋਲੇ :

'ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਈ ਓ,
ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਓਨੇ ਈ ਪਿਆਰੇ ਓ, ਜਿੰਨੇ ਇਹ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੇ,
ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕਦੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ
ਅੰਦਰ ਲੁਕਾ ਛੱਡਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ
ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿਆਂ?
ਤੁਸੀਂ ਜੰਗ ਵਿਚ ਜਾਓਗੇ
ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਹੋਣਗੇ।
ਮੈਂ ਚਾਹੁਨਾਂ, ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਂਗ ਈ ਬਹਾਦਰ ਬਣਨ, ਡਰੂ ਨਹੀਂ।"

ਹੈਰੀ ਬੋਲਿਆ, 'ਵਾਹ ਬਈ ਵਾਹ!
ਜਿਹੜਾ ਗੁਰੂ, ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ, ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਜਾਨ
ਖ਼ਤਰੇ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇ,

ਉਸ ਗੁਰੂ ਲਈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਿੱਖ ਅੱਗੇ ਵਧ ਵਧ ਕੇ
ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਵਾਰਦੇ ਹੋਣਗੇ।"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਬੋਲੇ, "ਏਸ ਵਿਚ ਕੀ ਸ਼ੱਕ ਐ?
ਅੱਛਾ, ਅੱਗੇ ਸੁਣੋ :
ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ
'ਤਾਰਾਗੜ੍ਹ' ਦੇ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ-
'ਤਾਰਾਗੜ੍ਹ' ਇਕ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਲੜਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਤਾਂ
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਸੀ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਲੜੇ
ਕਿ ਇਕ ਵੀ ਵੈਰੀ, ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਾ ਵੜ ਸਕਿਆ।

ਅਖ਼ੀਰ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੋਈ
ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਹਨੇਰੀ ਵਿਚ ਸੁੱਕੇ ਪੱਤੇ ਉੱਡਦੇ ਨੇ ਨਾ,
ਓਵੇਂ ਈ ਉੱਡ-ਪੁੱਡ ਗਏ, ਸਾਰੇ ਰਾਜੇ।"

ਸੁੱਖੀ ਤਾੜੀ ਮਾਰ ਕੇ ਉੱਚੀ ਸਾਰੀ ਬੋਲੀ :
'ਬੋਲੇ, ਸੋ ਨਿਹਾਲ! ਅੱਗੋਂ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਗੱਜ ਕੇ ਬੋਲੇ :
"ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ"!

ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਕਹਾਣੀ ਅੱਗੇ ਤੋਰ ਲਈ ਤੇ ਕਿਹਾ,
'ਆਪਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਦੇ ਜਿੱਤਣ ਦੀ
ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਆਂ
ਪਰ ਜਿਥੇ ਮੇਰੀ ਕਹਾਣੀ ਹੁਣ ਪਹੁੰਚ ਚੱਲੀ ਐ,
ਓਥੋਂ, ਬੱਚਿਓ! ਹੰਝੂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣਗੇ, ਨਾਲੇ ਹਉਕੇ ਤੇ ਹਟਕੋਰੇ।"

ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਇਕਦਮ ਸੁੰਗੜ ਗਏ।
ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ,
"ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਹਾਰ ਤਾਂ ਗਏ
ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ
ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਹਾਰ ਦਾ ਬਦਲਾ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈਣੈ।
ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਗਏ ਸਰਹੰਦ ਦੇ ਵੱਡੇ ਅਫ਼ਸਰ ਕੋਲ,
ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਨਵਾਬ ਸਾਹਬ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।
ਫੇਰ ਗਏ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਰਾਜੇ ਕੋਲ
ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ' ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ।"

ਸੁੱਖੀ ਬੋਲੀ, 'ਨਾਨੀ ਜੀ! ਉਹ ਕੀ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ ਸਨ?"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ, "ਬੱਲੀ! ਉਹ ਸ਼ਿਕੈਤੀ ਟੱਟੂ, ਜਾ ਜਾ ਕੇ
ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਝੂਠੀਆਂ ਸ਼ਿਕੈਤਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ।"

ਜੀਵੇਸ਼ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਨਾਨੀ ਜੀ! ਇਹ ਸਰਹੰਦ ਓਹੀ ਐ,
ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ
ਆਪਾਂ 'ਫ਼ਤਿਹਗੜ੍ਹ' ਵਾਲਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਵੇਖਣ ਗਏ ਸਾਂ?"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਬੋਲੇ, 'ਆਹੋ ਪੁੱਤਰ ਜੀ, ਸਰਹੰਦ ਤਾਂ ਓਹੀ ਐ
ਪਰ ਜਦੋਂ ਦੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਣਾ ਰਹੀ ਆਂ,
ਓਦੋਂ ਸਰਹੰਦ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਸ਼ਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।
ਓਥੇ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਫੁਹਾਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬਾਗ਼-ਬਗ਼ੀਚੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।
ਨਵਾਬ, ਏਸੇ ਸਰਹੰਦ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ-
ਉੱਚੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਵਾਲੇ ਮਹਿਲ ਵਿਚ।

ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਪੂਰੇ ਪੰਜ ਵਰ੍ਹੇ
ਸਰਹੰਦ ਦੇ ਨਵਾਬ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਕੋਲ
ਜਾ ਜਾ ਕੇ ਰੋਂਦੇ-ਪਿੱਟਦੇ ਰਹੇ,
'ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਫੜਦੇ?'

ਏਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਜਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਅਠਾਰ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਬੜਾ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ, ਉੱਚਾ ਲੰਮਾ ਗਭਰੂ ਬਣ ਗਿਆ।

ਸੰਨੀ ਬੋਲਿਆ, "ਨਾਨੀ ਜੀ!
ਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਕਿੰਨੇ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਹੋ ਗਏ?"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਬੋਲੇ, "ਲਾਲ ਜੀ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਐ?

ਇਹ ਤਾਂ ਜੀਵੇਸ਼ ਵੀ ਦੱਸ ਸਕਦੈ-
ਕਿਉਂ ਬਈ, ਜੀਵੇਸ਼?"

ਜੀਵੇਸ਼ ਬੋਲਿਆ, "ਆਹੋ ਨਾਨੀ ਜੀ!
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਚੌਦਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਜੀਵੇਸ਼ ਨੂੰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਦਿੱਤੀ
ਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਐਨੇ ਸੁਹਣੇ ਜੁਆਨ ਨਿਕਲੇ
ਕਿ ਵੇਖਿਆਂ ਭੁੱਖ ਲਹਿੰਦੀ ਸੀ।
ਜਦੋਂ ਦੋਵੇਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ, ਕਲਗੀਆਂ ਸਜਾ ਕੇ,
ਘੋੜਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ
ਤਾਂ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ, 'ਏਨੀਆਂ ਸੁਹਣੀਆਂ
ਤਾਂ ਮੂਰਤਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ!'

'ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਆਪਣੇ ਘੋੜੇ ਭਜਾ ਕੇ,
ਮੁੜ੍ਹਕੋ-ਮੁੜ੍ਹਕੀ ਹੋਏ ਘਰ ਪਹੁੰਚਦੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ
ਤੇ ਆਪਣਿਆਂ ਲਾਲਾਂ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ,
ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਚੁੰਮਦੇ, ਪਿੱਠਾਂ ਥਾਪੜਦੇ
ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ, 'ਮੇਰੇ ਸ਼ੇਰੋ! ਆਪਾਂ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਡਰਨਾ,
ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਡਰਾਉਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ.
ਆਪਾਂ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਖਾਣੀ,
ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ, ਬਿਨਾਂ ਕਾਰਨ, ਮਾਰਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ...'

ਜਦੋਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਂਦੇ,
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਅੱਗੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ,
'ਜੀ, ਪਿਤਾ ਜੀ।'

ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿਰ ਈ ਲੰਘਿਆ ਸੀ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ

ਤੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ
ਅਨੰਦਪੁਰ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਭੁਲੇਖਾ ਸੀ ਕਿ ਏਡੀ ਵੱਡੀ ਫ਼ੌਜ ਵੇਖ ਕੇ,
ਗੁਰੂ ਜੀ ਚਿੱਟਾ ਝੰਡਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦੇਣਗੇ।"

ਸੰਨੀ ਬੋਲਿਆ, "ਚਿੱਟਾ ਝੰਡਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੀ ਹੋ ਜਾਂਦੈ?"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਬੋਲੇ, "ਲਾਲ ਜੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ
ਚਿੱਟਾ ਝੰਡਾ ਉਹ ਫ਼ੌਜ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਦੀ ਐ
ਜਿਹੜੀ ਹਾਰ ਮੰਨ ਲਏ,
ਪਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਾਂ ਹਾਰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨ
ਜੰਮੇ ਈ ਨਹੀਂ ਸਨ।
ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ :
'ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਕਿਲਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆ ਜਾਓ।
ਕੁਝ ਚਿਰ ਕਿਲਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਲੜਾਂਗੇ,
ਫੇਰ ਵੇਖਾਂਗੇ, ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰਨੈ।'
ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਫ਼ੌਜੀ
ਸਿੱਖਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕਿਲਾ ਖੋਹਣ ਆਉਂਦੇ,
ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਉਂਦੇ।
ਸੋ ਵੈਰੀ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਬਾਹਰ ਬੈਠੀ ਰਹੀ,
ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖ,
ਕਿਲਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਰਹੇ।
ਕਾਫ਼ੀ ਦਿਨ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੰਘ ਗਏ
ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦਾ ਸਮਾਨ ਮੁੱਕਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।
ਸਿੱਖ ਬੜੀ ਕੁੜਿੱਕੀ ਵਿਚ ਫਸ ਗਏ-
ਜੇ ਕਿਲੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰੇ ਭੁੱਖੇ ਮਰਨ
ਤੇ ਜੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਤਾਂ ਕੱਟੇ-ਵੱਢੇ ਜਾਣ!
ਏਨੇ ਨੂੰ ਵੈਰੀ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਜਰਨੈਲ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਆਇਆ,

ਕਿ 'ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਛੱਡ ਜਾਓ ਤਾਂ, ਰੱਬ ਦੀ ਸਹੁੰ,
ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਾਂਗੇ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ, ਜਰਨੈਲ ਝੂਠੀ ਸਹੁੰ ਖਾ ਰਿਹੈ,
ਪਰ ਓਸ ਵੇਲੇ ਰਾਹ ਈ ਇੱਕੋ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ-
ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਕਿਲੇ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਜਾਏ।

ਇਕ ਰਾਤ ਕੜਾਕੇ ਦੀ ਸਰਦੀ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ।
ਤੇ ਰਾਤ ਸੀ ਵੀ ਅਸਲੋਂ ਕਾਲੀ-ਬੋਲੀ-
ਗੁਰੂ ਜੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ, ਚਾਰੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਤੇ ਸਿੱਖ
ਕਿਲੇ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਤੁਰੇ।

ਜਿਹੜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਰੱਬ ਦੀ ਸਹੁੰ, ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਾਂਗੇ,
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਪਾਹੀ, ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਕੁੱਤਿਆਂ ਵਾਂਗ,
ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਗਰ ਲਾ ਦਿੱਤੇ।

ਜੀਵੇਸ਼ ਬੋਲਿਆ, "ਏਨੇ ਵੱਡੇ ਜਰਨੈਲ ਹੋ ਕੇ
ਝੂਠੀ ਸਹੁੰ ਖਾਂਦੇ ਸਨ-
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦੀ?"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਰੁਕੇ ਨਾ ਤੇ ਬੋਲਦੇ ਗਏ :
"ਸਿੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਮੁਸੀਬਤ ਦਾ ਪਹਾੜ ਆ ਡਿੱਗਾ-
ਸਖ਼ਤ ਸਰਦੀ, ਘੁੱਪ ਹਨੇਰਾ, ਉੱਚੇ-ਨੀਵੇਂ ਪਹਾੜੀ ਰਸਤੇ,
ਉਹ ਵੀ ਦਿੱਸਣ ਨਾ-

ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ 'ਕੱਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਰਹਿੰਦੇ?
ਅੱਗੋਂ ਆ ਗਈ ਇਕ ਨਦੀ,
ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਉਦੋਂ ਪੁਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ।

ਨਦੀ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ 'ਸਰਸਾ'।"

ਸੰਨੀ ਬੋਲਿਆ, "ਸਰਸਾ ਦੇ ਪੁਲ ਤੋਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਲੰਘਿਆ ਹੋਇਆਂ
ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਵੱਲ ਜਾਂਦਿਆਂ ਰਾਹ ਵਿਚ ਆਈ ਸੀ, ਸਰਸਾ ਨਦੀ।"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਬੋਲੇ, "ਆਹੋ, ਲਾਲ ਜੀ! ਓਹੀ ਨਦੀ ਐ, ਸਰਸਾ।
ਉਸ ਵੇਲੇ, ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰਦਿਆਂ,
ਕੋਈ ਕਿਸ ਨੂੰ ਸਾਂਭਦਾ?
ਕੁਝ ਘੋੜਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸਨ ਤੇ ਕੁਝ ਪੈਦਲ,
ਪਾਰ ਜਾਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਨਦੀ ਵਿਚ ਠਿੱਲ੍ਹ ਪਏ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਦੋ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਤਾਂ
'ਕੱਠੇ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰ ਗਏ,
ਪਰ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ
ਨਦੀ ਤਾਂ ਪਾਰ ਕਰ ਗਏ
ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਵਿੱਛੜ ਗਏ।
ਗੁਰੂ ਜੀ, ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ,
ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਜਾ ਨਿਕਲੇ
ਤੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ
ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਏ।"
ਪ੍ਰਿਟੀ ਬੇਟੀ! ਭਲਾ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਕੌਣ ਸਨ?"

ਪ੍ਰਿਟੀ ਬੋਲੀ, "ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ,
ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਸਨ।"
"ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ", ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ
ਫੇਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਸਾਹ ਲੈ ਕੇ ਬੋਲੇ,
ਅੱਜ ਆਪਾਂ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਚੱਲਾਂਗੇ
ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ

ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਸੁਣਾਵਾਂਗੀ।

ਵੈਰੀ ਫ਼ੌਜਾਂ, ਦਬਾ-ਦਬ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ,
ਸੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਓਥੇ ਠਹਿਰ ਤਾਂ ਸਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ,
ਉਹ ਇਕ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਤੁਰੀ ਗਏ
ਤੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ, 'ਚਮਕੌਰ' ਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ!
ਓਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ ਦੋਵੇਂ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ
ਤੇ ਕੁੱਲ ਚਾਲ੍ਹੀ ਕੁ ਬਹਾਦਰ ਸਿੱਖ।
ਉਹ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਇਕ ਉੱਚੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਵਾਲੇ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਜਾ ਟਿਕੇ।
ਉਸ ਮਕਾਨ ਨੂੰ ਲੋਕ 'ਗੜ੍ਹੀ' ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ।"

ਪ੍ਰਿਟੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਗੜ੍ਹੀ ਕਿਉਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ?"
ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ, "ਰਾਣੀਏ!
'ਗੜ੍ਹ' ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿਲੇ ਨੂੰ
ਤੇ 'ਗੜ੍ਹੀ' ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੁੰਦੈ, 'ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਕਿਲਾ।
ਦੁਸ਼ਮਨਾਂ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਵੀ ਝੱਟ ਓਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ
ਤੇ ਉਸ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਦੁਆਲੇ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ।"

ਵੈਰੀਆਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ
ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ, ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ,
ਸਾਡੇ ਅੱਗੇ ਗੋਡੇ ਟੇਕ ਦੇਵੇਗਾ।
ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਤੇ ਬੇੜੀਆਂ ਪੁਆ ਕੇ
ਤੇ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ
ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਵਾਂਗੇ
ਤੇ ਇਨਾਮਾਂ ਨਾਲ ਝੋਲੀਆਂ ਭਰ ਕੇ ਮੁੜਾਂਗੇ।

ਪਰ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਾਣਦੇ
ਕਿ ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸ਼ੇਰਾਂ ਤੇ ਹਾਥੀਆਂ ਨੂੰ

ਭਾਜੜਾਂ ਪਾ ਦੇਂਦੇ ਸਨ,
ਉਹ ਆਪ ਕਿੰਨਾ ਬਲੀ ਹੋਵੇਗਾ?"

ਸੁੱਖੀ ਬੋਲੀ, "ਨਾਨੀ ਜੀ! ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਈ ਦੁਸ਼ਮਨ ਸਨ

ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੜੇ ਗਏ?"
"ਬੱਚੂ!" ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ,
"ਪਤਾ ਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ?
ਆਪਣੇ ਚਾਲੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਅੱਠ ਜੱਥੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ-

ਕਹਾਣੀ ਰੋਕ ਕੇ ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ,
"ਸੁੱਖਾਂ, ਬੱਲੀ! ਜ਼ਰਾ ਦੱਸੀਂ ਖਾਂ,
ਚਾਲੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਅੱਠ ਜੱਥੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ,
ਤਾਂ ਇਕ ਇਕ ਜੱਥੇ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਸਿੱਖ ਬਣੇ?"

ਸੁੱਖਾਂ ਬੋਲੀ, "ਨਾਨੀ ਜੀ! ਮੈਂ ਕੋਈ ਓਥੇ ਸਾਂ?
ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਜੱਥੇ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਸਿੱਖ ਰੱਖੇ ਸਨ?"

ਹੈਗੀ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਹੱਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਤੇ ਬੋਲਿਆ,
"ਸੁਖਮਨੀ ਰਾਣੀ! ਚਾਲੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਅੱਠ ਜੱਥੇ ਹੋਣ
ਤਾਂ ਇਕ ਇਕ ਜੱਥੇ ਵਿਚ ਪੰਜ ਪੰਜ ਸਿੱਖ ਨਾ ਹੋਏ?"

ਸੁੱਖੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮਝ ਨਾ ਆਈ
ਕਿ ਹੈਗੀ ਨੇ ਕਿਹੜੇ ਜਾਦੂ ਨਾਲ ਪਤਾ ਲਾ ਲਿਆ
ਬਈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਜੱਥਿਆਂ ਵਿਚ ਪੰਜ ਪੰਜ ਸਿੱਖ ਸਨ!
ਪਰ ਉਹ ਕੁਸਕੀ ਨਾ ਤੇ ਚੁੱਪ ਬੈਠੀ ਰਹੀ।

ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਤੰਦ ਫੇਰ ਛੂਹ ਲਈ :

"ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ,
'ਸਾਡੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਅਸਲੀ ਵੇਲਾ ਆ ਗਿਐ,
ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵੇਲੇ ਈ ਪਤਾ ਲੱਗਦੈ,
ਕੌਣ ਸ਼ੇਰ ਐ ਤੇ ਕੌਣ ਗਿੱਦੜ।
ਯਾਦ ਰੱਖਿਓ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ,
ਵੈਰੀ ਦੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ।

ਮਰਨਾ ਸਭ ਨੇ ਐ, ਪਰ ਇਕ ਮਰਨਾ ਹੁੰਦੈ ਬਹਾਦਰਾਂ ਦਾ
ਤੇ ਇਕ ਮਰਨਾ ਹੁੰਦੈ ਕੀੜਿਆਂ-ਮਕੌੜਿਆਂ ਦਾ।
ਤੁਸੀਂ ਸ਼ੇਰ ਓ, ਤੇ ਸ਼ੇਰ ਡਰਨਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ,
ਵੈਰੀ ਬਹੁਤ ਨੇ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਇਆ?
ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਹਰ ਇਕ
ਸਵਾ ਲੱਖ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਐ'।"

ਪ੍ਰਿਟੀ ਬੋਲੀ, "ਵੱਡੇ ਮਾਂ ਜੀ! ਫੇਰ ਦੱਸਿਓ
ਕੀ ਕਿਹਾ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ?"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ, "ਰਾਣੋ! ਗੁਰੂ ਜੀ
ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਹੌਂਸਲਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ
ਕਿ ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਇਕੱਲਾ ਵੀ ਲੱਖਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਗੜਾ ਹੁੰਦੈ,
ਏਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਘਬਰਾਉਣਾ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ।"

ਫੇਰ ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਠਹਿਰ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ,
"ਬੱਚਿਓ! ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤੈ, ਹੁਣ ਸਿੱਖ ਲੋਕ 'ਇਕ' ਨੂੰ 'ਸਵਾ ਲੱਖ'
ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਨੇ।"

ਸੰਨੀ ਬੋਲਿਆ, "ਓਹੋ! ਹੁਣ ਸਮਝ ਆਈ ਐ।
ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੂੰ

ਫੁਲਕੇ ਵੱਡਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਭਾਈ ਜੀ! ਪਰਸ਼ਾਦਾ?"
ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਿੱਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਅੱਗੇ ਵਧਾ ਕੇ ਕਿਹਾ,
'ਜੀ, ਸਵਾ ਲੱਖ'।
ਵਰਤਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਉੱਤੇ
ਇਕ ਫੁਲਕਾ ਟਿਕਾ ਦਿੱਤਾ।
ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਸਮਝ ਆਈ ਐ ਕਿ
'ਸਵਾ ਲੱਖ' ਦਾ ਮਤਲਬ 'ਇਕ' ਹੁੰਦੈ।"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਕੁੱਝ ਕਾਹਲੇ ਪੈ ਕੇ ਬੋਲੇ,

"ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਟੋਕਿਓ ਨਾ ਤੇ ਚੁੱਪ ਕਰ ਕੇ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣੋ :
ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ,
'ਇਕ ਵਾਰੀ ਵਿਚ ਪੰਜ ਸਿੰਘ, ਜੈਕਾਰੇ ਛੱਡਦੇ, ਗੜ੍ਹੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ਼ਣਗੇ
ਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਲੜਦੇ ਲੜਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਣਗੇ
ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਪੰਜ ਜੈਕਾਰੇ ਛੱਡਦੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣਗੇ।"

ਹੈਰੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਵੱਡੇ ਮਾਂ ਜੀ! 'ਜੈਕਾਰਾ' ਕੀ ਹੁੰਦੈ?"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਬੋਲੇ, "ਲਾਲ ਜੀ!
'ਜਿੱਤ ਦੇ ਨਾਅਰੇ' ਨੂੰ 'ਜੈਕਾਰਾ' ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ।
ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਮੈਚ ਜਿੱਤ ਕੇ 'ਹਿੱਪ ਹਿੱਪ ਹੁਰੇ' ਬੋਲਦੇ ਓ,
ਓਵੇਂ ਈ ਸਿੱਖ, ਗੱਜ ਕੇ ਨਾਅਰਾ ਲਾਉਂਦੇ ਨੇ :
ਬੋਲੇ, ਸੋ ਨਿਹਾਲ :
ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ!'
ਅੱਛਾ, ਅੱਗੇ ਸੁਣੋ :
ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਜੱਥੇ ਦਾ ਸਰਦਾਰ
ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ
ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਜੱਥੇ ਦਾ ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ।

ਪਿਆਰੇ ਬੱਚਿਓ! ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਨੇ, 'ਹੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ'
ਜੁਆਨ ਪੁੱਤਰ ਨਾ ਮਾਰੀਂ ਕਿਸੇ ਦਾ,
ਜੁਆਨ ਬੱਚੇ ਦੀ ਮੌਤ ਨਹੀਂ ਝੱਲੀ ਜਾਂਦੀ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ"!
ਤੇ ਚਮਕੌਰ ਵਿਚ, ਇਕ ਨਹੀਂ, ਆਪਣੇ ਜਿਗਰ ਦੇ ਦੋ ਟੁਕੜਿਆਂ ਨੂੰ,
ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ, ਲਾੜਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਜਾ ਕੇ,
ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਲਈ ਭੇਜ ਰਹੇ ਸਨ!
ਧੰਨ ਜਿਗਰਾ ਸੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ!

ਨਾਨੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਹੰਝੂ ਕਿਰ ਕੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਆ ਡਿੱਗੇ
ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਭਾਰੀ ਜਿਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਕਹਾਣੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ :

ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੌਸਲਾ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ,
'ਲਾਲ ਜੀ! ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਣਾ ਚਾਹੀਦੈ
ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਹ
ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸ਼ੇਰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਪੈ ਗਿਐ,
ਸਤਿਗੁਰ ਤੁਹਾਡਾ ਰਾਖਾ ਹੋਵੇ।'

ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਹਉਕਾ ਭਰਿਆ,

ਜੀਵੇਸ਼ ਬੋਲਿਆ, 'ਨਾਨੀ ਜੀ!
ਇਹ ਤਾਂ ਦੱਸੋ, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਬਚ ਗਏ ਕਿ ਮਾਰੇ ਗਏ?"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਠੀਕ ਕਰ ਕੇ ਬੋਲੇ, "ਕਾਕਾ ਜੀ!
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ 'ਮਾਰੇ ਗਏ' ਨਹੀਂ ਕਹੀਦਾ,
ਕਹੀਦੇ, 'ਉਹ ਵੈਰੀਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ
ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਵਾਰ ਗਏ'
ਜਾਂ ਫੇਰ ਕਹੀਦੈ, 'ਉਹ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ'।

ਪ੍ਰਿਟੀ ਬੋਲੀ, "ਵੱਡੇ ਮਾਂ ਜੀ!
ਤੁਹਾਡੀ ਅਵਾਜ਼ ਭਾਰੀ ਭਾਰੀ ਕਿਉਂ ਹੋ ਗਈ ਐ?"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮੇਰੀ ਰਾਣੀ! ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ?
ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਵੱਡੇ ਤੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀਆਂ
ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਦੇ ਕਿੱਸੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਾਏ ਜਾਂਦੇ।
ਮੇਰਾ ਰੋਣ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੈ।
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦਾ ਕਸੂਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ.
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵਿਗਾੜਿਆ;
ਉਹ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਸਨ, ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ,
ਬਹਾਦਰ ਸਨ, ਬੜੇ ਸੁਹਣੇ ਜੁਆਨ ਸਨ,
ਅਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਵੇਖਿਆ ਈ ਕੀ ਸੀ?
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਤਾਂ ਅਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣਾ ਸੀ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਪੀਂਘ ਉੱਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ
ਝੂਟੇ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਸਰੀਰ ਤੀਰਾਂ, ਤਲਵਾਰਾਂ
ਤੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਨਾਲ ਵਿੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ
ਤਾਂ ਕਿਸ ਦਾ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਪਾਟੇਗਾ?

ਰਾਣਿਓਂ ਕਿੱਥੇ ਤਾਂ ਪਰੀਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਸੁਹਣੀਆਂ
ਲਾੜੀਆਂ ਵਿਆਹ ਕੇ ਲਿਆਉਣੀਆਂ ਸਨ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੇ
ਸਾਰੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਨੇ ਗਿੱਧੇ ਤੇ ਭੰਗੜੇ ਪਾਉਣੇ ਸਨ
ਤੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਰਾਗ-ਰੰਗ ਦੇ ਫੁਹਾਰੇ ਚੱਲਣੇ ਸਨ
ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਚਮਕੌਰ ਦਾ ਲਹੂ ਨਾਲ ਨੁੱਚੜਦਾ ਭਿਆਨਕ ਨਜ਼ਾਰਾ।
ਪੁੱਤਰ ਜੀ! ਬੜਾ ਹਨੇਰ ਮਾਰਿਆ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੇ!
ਦੋਵੇਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਚਮਕੌਰ ਵਿਚ ਵੈਰੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਲੜਦੇ
ਸਦਾ ਦੀ ਨੀਂਦਰ ਸੌਂ ਗਏ।"

ਏਨਾ ਬੋਲ ਕੇ, ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ

ਆਪਣੀ ਚੁੰਨੀ ਨਾਲ ਲੁਕਾ ਲਿਆ

ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਪਿਆ ਦਿਸਦਾ ਸੀ,
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਨੀ ਜੀ ਰੋ ਰਹੇ ਸਨ।

ਸੁੱਖੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਉੱਠੀ, ਉਸ ਨੇ ਪੱਬਾਂ ਭਾਰ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਕੇ
ਨਾਨੀ ਜੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਚੁੰਮਿਆਂ ਤੇ ਆਪ ਵੀ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈ।

ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜੱਫੀ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ
ਤੇ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ।

ਜੀਵੇਸ਼ ਬੋਲਿਆ, "ਨਾਨੀ ਜੀ!
ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਜੇ, ਬਹਾਦੁਰ ਬੱਚੇ ਰੋਂਦੇ ਨਹੀਂ
ਤੇ ਆਪ ਦਬਾ-ਦਬ ਰੋਈ ਜਾਂਦੇ ਜੇ,
ਇਹ ਕੀ ਗੱਲ ਹੋਈ?"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਬੋਲੇ, "ਪੁੱਤਰ ਜੀ, ਇਹ ਰੋਣਾ ਨਹੀਂ,
ਇਹ ਤਾਂ ਮਾਵਾਂ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਹੰਝੂ ਨੇ, ਹਰ ਪੁੱਤਰ ਲਈ!
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ
ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ, ਹੰਝੂਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਹੋਰ ਹੈ ਵੀ ਕੀ?

ਚਲੋ ਅੱਗੇ ਸੁਣੋ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਲਾਲਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ :
ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਵੈਰੀਆਂ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਫੜ੍ਹ ਨਾ ਸਕੀ
ਉਹ ਤਾਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚੋਂ ਬਚ ਕੇ ਨਿਕਲ਼ ਗਏ

ਪਰ ਵੈਰੀਆਂ ਨੇ ਸਾਰਾ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢਿਆ
ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਪੋਤਰਿਆਂ ਉੱਤੇ।"
ਜੀਵੇਸ਼ ਬੋਲਿਆ, "ਨਾਨੀ ਜੀ!

ਗੁੱਸਾ ਕਿਵੇਂ ਕੱਢਿਆ ਵੈਰੀਆਂ ਨੇ ਮਾਤਾ ਜੀ
ਤੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਉੱਤੇ?
ਉਹ ਤਾਂ ਓਥੇ ਹੈ ਈ ਨਹੀਂ ਸਨ।"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਬੋਲੇ, "ਰਾਣਿਆ! ਮਾਤਾ ਜੀ,
ਆਪਣੇ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਲਾਲਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ
ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਜਾ ਨਿਕਲੇ ਸਨ
ਓਥੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ

ਨਾਨੀ ਜੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਫੇਰ ਭਾਰੀ ਹੋ ਗਈ
ਤੇ ਉਹ ਬੋਲੇ, "ਲਾਲ ਜੀ
ਮਾਤਾ ਜੀ ਤੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ
ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਸੁਣਾਵਾਂਗੀ,
ਓਦੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪੇ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਊ,
ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਨੂੰ
ਕੈਸੀ ਬੇਦਰਦੀ ਨਾਲ ਲਿਤਾੜਿਆ ਸੀ।

ਅੱਛਾ, ਪੁੱਤਰ ਜੀ, ਹੁਣ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਮੈਨੂੰ ਰਲ ਕੇ ਦੱਸੋ :
ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਕੀ ਸੀ?"

"ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ।"

"ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਦਾ?"

"ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ।"

"ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸਨ?"

"ਚਾਰ।"

"ਦੋ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੱਸੋ।"
"ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ।"
ਤੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਸਨ :
ਬਾਬਾ ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਬਾਬਾ ਫ਼ਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ।"

ਨਾਨੀ ਜੀ ਬੋਲੇ, "ਬੱਲੇ ਓ ਸ਼ੇਰੋ! ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਪਾਸ ਹੋ ਗਏ ਓ
ਸ਼ਾਬਾਸ਼, ਤੇ ਹੁਣ ਜਾ ਕੇ ਸੌਂ ਜਾਓ,
ਅੱਛਾ, ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ।"

ਅੱਗੋਂ ਬੱਚੇ ਵੀ ਬੋਲੇ :
ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ, ਤੇ ਸੌਣ ਲਈ ਚਲੇ ਗਏ।

ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ ਪਾ: ੧੦ਵੀਂ

ਸਭੈ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਪਰਜਾ ਸੁਖੀ ਹੋਇ ਬਿਰਾਜੈ,
ਮਿਟੈ ਦੂਖ ਸੰਤਾਪ ਆਨੰਦ ਗਾਜੈ॥

ਨ ਛਾਡਊਂ ਕਹੂੰ ਦੁਸਟ ਅਸੁਰਨ ਨਿਸਾਨੀ
ਚਲੈ ਸਭ ਜਗਤ ਮਹਿ ਧਰਮ ਕੀ ਕਹਾਨੀ॥



ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ



ਨਾ ਡਰੋਂ ਅਰਿ ਸੋਂ ਜਬ ਜਾਇ ਲਰੋਂ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਅਕੈਡਮੀ, ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ - 141126

artCave Printers. Ph: 0161-2774236, 5533557. M. 98146-34177